

are a huge number of story options for different topics, products, etc. Storytelling is used in education materials. When the story is placed in a visual formula, the result of its action is amplified. That is why visual storytelling is one of the tools that allow one to effectively convey information to the audience and get an emotional response. Thus, in today's world, storytelling is understood as a communication technology, an effective method of conveying information to the audience, to solve certain problems and ensure effective motivation of the subject to action.

Key words: digital storytelling; information and communication technologies; media communications; multimedia.

УДК 141.319.8:94]:796/799)

Р. М. Поліщук

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського

Анотація. Історія фізичної культури та спорту є суттєвою для формування розуміння та структурованої моделі тілової культури і спорту, заснованої на реалізації їх ціннісного потенціалу в інтересах розвитку людини та суспільства. Важливим є історико-філософське осмислення формування національних змагань та основ тілового виховання. Вивчення особливостей формування розвитку фізичної культури і спорту допомагає пояснити закономірності історичної спадкоємності, сприяє витонченому розумінню процесів, що відбуваються в цій сфері. Особливо це актуально в ХХІ столітті-епоху інтелектуальної інформаційної цивілізації, коли такі особистісні якості, як рівень аксіологічного розвитку, здатність до чесної саморегуляції поведінки стають значно затребуваними.

Ключові слова: агон, арете, калокагатія, тілового виховання, спорт, філософія спорту.

Вступ

Вивчення історії спорту може сформувати уявлення про соціальні зміни та про характер самого спорту, оскільки він бере участь у розвитку основних навичок людини. Мірою заглиблення в історію стає дедалі менше доказів, що ускладнює можливість достовірної теорії про походження та цілі спорту.

У статті поставлено питання про те, якими є загальні тенденції розвитку світової історії фізичної культури і спорту. Також здійснено опис основних теорій походження та описані витоки тілової культури і спорту. Зокрема, виокремлено п'ять теорій: теорія ігор; теорія зайвої біологічної енергії; теорія війни; теорія праці; теорія ініціації/магії. Загалом, кожна з теорій має чимало своїх прихильників та опонентів у межах історико-культурних та філософсько-світоглядних досліджень. Автор висловлює думку, що для обраного у даній статті філософсько-культурологічного підходу не настільки важливим є, яка ж саме теорія повинна посісти перше місце.

Окреслюються коріння фізичної культури і спорту, які сягають Стародавнього світу. Здійснена коротка історична екскурсія, спрямована на формування уявлення про витоки/зародки спорту. Зазначено, що найяскравіший опис спортивних змагань та традицій у галузі фізичного виховання і спорту дійшов до нас із Стародавньої Греції. Підкреслено, що саме в Античній Греції, яку, до речі, вважають «фундаментом Європи», зародилися певні поняття, пов'язані зі «спортивними конкурсами», які можуть зацікавити спрагло до філософського осмислення, а саме: агоністика; аконіті; арете; екехейрія; калокагатія та феномен «героїзації». Власне, етап осмислення фізичної культури та спорту як науки розпочався з розуміння та опису окремих історичних подій, походження та розвитку

Олімпійських ігор, вправ і елементів спортивних подій для людей різних країн та континентів. З того періоду черпали свої знання дослідники різних епох, та, зокрема, П. де Кубертен, який відродив Олімпійські ігри сучасності на основі філософії олімпізму та античних ідеалів.

Метою статті є дослідження історико-філософських тенденцій зародження історії фізичної культури і спорту.

Методологія дослідження була визначена у процесі аналізу праць вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі філософії спорту, соціології та історії спорту, які оперували даними досліджень із різних наукових галузей. Мета та завдання дослідження зумовили необхідність застосування міждисциплінарного підходу, який синтезує досягнення таких галузей соціально-філософських досліджень, як політологія, аксіологія, етика, світова історія та філософія спорту. Методологічну основу дослідження складають принципи єдності історичного і логічного, детермінізму, системності та цілісності тощо, а базовими методами визнано структурно-функціональний, порівняльний і системний аналіз, аналітико-описовий, герменевтичний та загальнонаукові методи. У статті застосовано диференційований аналітичний підхід, що дозволяє сформувати гіпотезу про те, що дані теорії не варто розглядати як окремі, а в сукупності їхньої взаємодії.

Результати

Теорії походження фізичної культури і спорту.

Існує декілька теорій при висвітленні проблеми виникнення фізичної культури і спорту. Усі вони мають історико-філософський підтекст. Зокрема:

1. *Теорія ігор.* В кінці ХІХ – на початку ХХ в. німецький філософ Ф. Шиллер (Шиллер, 1957: 251-359) розробив теорію гри. Згідно із цією теорією, людина розвивалася фізично і розумово завдяки праці, а трудовий процес виник із гри. Отже, на

думку вчених, у житті суспільства «гра старша від праці», а «праця є дитям гри». Це - найбільш популярна за кордоном теорія.

2. *Теорія зайвої біологічної енергії.* Теорія зайвої біологічної енергії висунута вченим Г. Спенсером (Спенсер, 1897). Основне положення теорії полягає в тому, що енергія, яка виникає у первісної людини, вивільнялася через різні рухові дії (ігрові, танцювальні та ін.) (Поліщук, 2019).

3. *Теорія війни.* Засновник Е. Берк: підготовка до війни сприяла виокремленню особливого виду діяльності, який сприяв розвитку фізичних якостей і навчанню необхідним у війні руховим діям (Іваній, 2018: 8).

4. *Теорія праці.* Матеріалістична, марксистсько-ленінська теорія, викладена в роботах Г. Плеханова, М. Косвена та ін. Вони мали діаметрально протилежне, порівняно із «західними» колегами, бачення даної проблематики. На протигагу Г. Спенсеру та Ф. Шиллеру, Г. Плеханов писав, що «гра є дитям трудової діяльності» (Плеханов, 2020). Дослідник для підтвердження своєї гіпотези цитує В. Вундта: «Немає жодної форми гри, яка не мала б свого зразка в тому або іншому вигляді серйозного заняття, як це само собою зрозуміло, що передує їй у часі. Бо життєва необхідність примушує до праці, а в праці людина мало-помалу навчається дивитися на вживання в справу своєї сили як на задоволення» (Плеханов, 2020: 57). А от етнограф М. Косвен підкреслював: «Ввечері, відпочивши від втомлюючого дня, первісна людина відчуває природну фізіологічну потребу розім'яти свої члени, в пластичних формах передати свої настрої і враження, дати пластичне вираження своєму почуттю ситості, достатку і своєї первісної радості буття. Фізкультурно-тренувальний або свого роду емоційно-збудливий характер мають широко поширені мисливські та військові танці, які виконували перед полюванням або походом» (Косвен, 1957: 181). Крім виокремлення «трудої першості» у питанні походження фізичної культури і спорту, дослідник вважає, що, безумовно, є зв'язок із первісними ритуалами.

5. *Теорія ініціації/магії.* Теорія магії вперше викладена французьким ученим С. Рейнахом. (Рейнах, 1910). Прихильники цієї теорії висувають сучаснішу теорію походження фізичної культури – «фізичні вправи і ігри мають культове і зооморфне походження». На підставі етнографічних досліджень зроблено висновок про те, що для всіх об'єднань первісних людей характерним є обряд ініціації. Ініціація – посвята молодих людей у повноправні члени суспільства.

Для обраного нами філософсько-культурологічного підходу не настільки важливо, яка ж саме теорія превалює. До того ж, на нашу думку, довести «першість» якоїсь із них практично неможливо. Так, відомий німецький філософ спорту Г. Ленк писав, що єдина можливість вибудувати теоретичну модель, адекватну комплексності самого феномена спорту, – це виокремлення основних факторів. А також про те, що це принципово неможливо в рамках спроб виділення однієї-єдиної істотної ознаки (теорії): лише диференційований аналітичний підхід дозволяє критично співвіднести з різними елементами власної концептуальної схеми, врахувати різноманіття

досліджуваного феномена і отримати до нього доступ за допомогою міждисциплінарного аналізу (Lenk, 1982: 202-213). Більше того, існує гіпотеза, що дані теорії не варто розглядати як окремі, а в сукупності їхньої взаємодії, адже важко виокремити якийсь із видів діяльності у їхній зародковій формі (праця, полювання, ритуали).

Як і культура, спорт (спортивна культура) також має свої символи, ритуали, героїв та цінності. У цьому контексті варто згадати книгу А. Гуттмана «Від ритуалу до рекорду» (Guttman, 1978), назва якої підкреслює походження спорту у згаданому вище ключі (хоча дослідник намагався зробити наголос на структурній відмінності давніх культурно-тілесних практик від модерного спорту). В тілесних практиках давніх і традиційних суспільств можна віднайти риси, що нагадують сучасний спорт – квантифікація результатів змагань, особливо в стрільбі з лука. Або, навпаки, за допомогою виявлення елементів ритуалу в сучасному спорті – це може бути гімн, присяга, підняття прапора; також кожен спортсмен має свої ритуали, фетиші, а команди – тотеми.

Витоки спорту. Історія спорту сягає корінням Стародавнього світу. Тілесні практики, що трансформувалися у спорт, мали ранні зв'язки з ритуалом, війнами та розвагами (Crowther, 2007: 183).

Що стосується витоків спорту, то можна припустити, що це було пов'язано з культурою та військовою підготовкою. Наприклад, конкуренція була використана як засіб визначення того, чи люди підходять або чи вони корисні для суспільства. Командні види спорту використовувались для тренувань або як тактичні дії для доказу здатності вести військові дії, а також працювати разом як команда.

Малюнки, знайдені у печерах Ласко у Франції, зображають біг, боротьбу та плавання у верхньому палеоліті близько 17 300 років тому (Gary Varber, 2007: 25). Наскельні малюнки в Баянхонгорі із Монголії, що залишилися з періоду неоліту, змальовують поєдинок в оточенні натовпу. Також у Лівії поблизу Гілфа Кебіра у Ваді Сурі були знайдені наскельні зображення плавців. Це свідчить про те, що плавання та стрільба з лука практикується близько з 10 000 років до н. е. (Gyöző Vörös, 2007: 39). Доісторичні печерні малюнки Японії зображають вид спорту, подібний до боротьби сумо. (Robert Crego, 2003: 34).

На кам'яних плитах часів шумерської цивілізації, були знайдені різноманітні зображення борців. (Бауэр, 2011). Одне із зображень сягало приблизно 3000 р. до н.е.. Витоки боксу також були простежені до стародавнього Шумеру (Blanchard, 1995: 99). Епос про Гільгамеша дає один із перших історичних записів, у якому головний герой бере участь у боротьбі на поясах з Енкіду. У клинописних табличках записи дати оповіді близько 2000 р. до н.е.; проте історичний Гільгамеш проживав близько 2800 до 2600 рр. до н. е. (Crowther, 2007: 15-16).

Пам'ятники фараонам, знайдені у Бені Хасані, що сягають близько 2000 р. до н.е., вказують на те, що низка видів спорту, включаючи боротьбу, важку атлетику, стрибки в довжину, плавання, веслування, стрільбу з лука, легку атлетику, а також різні види гри з м'ячем, були добре розвинені і регульовані в

Стародавньому Єгипті. Інші єгипетські види спорту також включали метання спису та стрибок у висоту. Більш раннє зображення фігур боротьби було знайдено в гробниці Хнумхотепа і Ніанххума, що сягає близько 2400 р. до н. е. (Crowther, 2007: 29-30).

Серед видів спорту, яким принаймні дві з половиною тисячі років, можна згадати герлінг у Стародавній Ірландії, шинті в Шотландії, гарластум (антична гра в м'яч, схожа на регбі) в Римі, чжу ке (подібний до футболу/soccer) у Китаї та поло в Персії. Мезоамериканська гра в м'яч виникла більше трьох тисяч років тому і відноситься до культури майя. Гімнастика була популярним видом спорту в давньому минулому Китаю. Стародавні перські види спорту включають традиційне іранське бойове мистецтво Зурхане. Серед інших видів спорту, які виникли в Персії, – поло та лицарство (Blanchard, 1995: 99).

Отже, ігри та спорт відігравали значну роль в історії людства ще з доісторичних часів, оскільки важливо було бути фізично придатним для виживання (Mondal, Mridha, 2015: 41-45). Тому фізичні навантаження використовувались усіма суспільствами для збереження своїх традицій, зміцнення здоров'я та добробуту і, звичайно, для розваг.

Проте найяскравіший опис спортивних змагань та традицій у галузі фізичного виховання дійшов до нас із Стародавньої Греції. Тут зародились Олімпійські конкурси (ігри) – найзначніший культурний та спортивний фестиваль для ранніх греків – понад тисячу з половиною років, без перерви, кожні чотири роки.

Мистецтво Криту часів мінойської цивілізації 1500 р. до н.е. зображує ритуальні спортивні події фрескою гімнастики в формі релігійного Таврокатапсія. Витоки грецьких спортивних свят можна датувати іграми мікенського періоду, між 1600 і 1100 р. до н.е. (Crowther, 2007: 35). Славнозвісна «Іліада» включає в себе великий опис похоронних ігор, що проводиться на честь загиблих воїнів, таких як тризна Патрокла й Ахілла. Заняття спортом описується як заняття шляхетних і заможних (аристос, аристократія), яким не потрібно самостійно займатися важкою працею. В «Одіссеї», цар Одісей з Ітаки доводить свій статус показуючи свою майстерність в метанні диску і володінні луком (Поліщук, 2020).

У Греції вперше офіційно зафіксована дата проведення Олімпійських конкурсів (агонів) в 776 році до н.е. в Олімпії, де вони відзначалися до 393 н.е. Ці ігри проходили кожні чотири роки, або *олімпіади*, що стало одиницею часу в історичній хронології. Спочатку це був біг на один стадій, а далі Олімпіада поступово розширювалась, включаючи марафон, біг на декілька дистанцій і в обладунках, бокс, боротьбу, панкратіон, перегони на колісницях, стрибки в довжину, метання спису та диску. Під час святкування ігор було прийнято олімпійське перемир'я – *екехейрія*, щоб спортсмени могли безпечно подорожувати зі своїх країн на ігри. Призами для переможців були вінки з лаврового листя. Інші важливі спортивні події в Стародавній Греції включали Істмійські ігри, Немейські ігри та Піфійські ігри. Разом з Олімпійськими іграми це були найпрестижніші ігри, і вони сформували Панелінські ігри. Деякі ігри, наприклад, Панатенія в Афінах,

включали музичні, читання та інші не спортивні змагання, на додаток до регулярних спортивним - подій.

Саме в Античній Греції зародилися певні поняття, пов'язані зі «спортивними конкурсами», які можуть зацікавити спрагло до філософського осмислення. А саме: агоністика; аконіти; арете; екехейрія; калокагатія та феномен «героїзації».

Агоністика – один із найголовніших елементів старогрецької культури, принцип змагальності, творчий початок діяльності людини. Цікавим є те, що практично все суспільне життя було пронизане агоністичною ідеєю. Це прагнення до самостверджуючих перемог в атлетичних та інших змаганнях, що вимагало від еллінів постійно й цілеспрямовано тренувати фізичні якості: силу, витривалість, швидкість, спритність, формувати міць і велич власної душі. Отже, агоністика від самого початку містить у собі всі чесноти героїчної доби. Цей принцип чудово виражено у Гомера в шостій пісні його «Іліади»: «Бути найкращим із воїв, усім перевищувати інших, Не осоромити роду батьків, хоробрістю перших». (Поліщук, 2020).

Аконіти – Аконіти (ἀκονίτι). Почесний технічний термін мовою агону: «без бою», буквально «без пилу», тобто не потрібно посипати тіло дрібним піском після змащування, як це визначено в спортсмена (Flavii Philostrati, 1871). Перемога «аконіти» відбувалися тоді, коли виступив лише один спортсмен (Павсаний, 2002: 512), або, що частіше, коли опоненти відступали через страх чи коли у них не було перспективи перемоги. Це траплялося найчастіше в бойових видах спорту, але не тільки в боротьбі.

Екехейрія – божий/священний мир, який був обіцяний усім, хто подорожував на якесь свято, відвідуване і з-за кордону, всюди в Греції, де тільки це свято було публічно оголошено глашатаєм. Такий вільний проїзд давався переважно з нагоди національних ігор і тривав протягом місяця, який і вважався тому священним. На цей час припинялася всяка громадська і приватна ворожнеча. Введення цієї установки для Олімпії приписувалося Іфіту, чому і диск, на якому була вирізана формула цього світу, називався *οἰφίτου δίσκος*. (Paus, 5: 20).

Цікаво, що барон П. де Кубертен, який відновив Олімпійські ігри сучасності, у своїй «Оді спорту» (яка, до речі, у 1912 р. була визнана гідною золотої медалі) також писав про мир. Він намагався відродити давньогрецькі ідеали задля пропаганди гуманістичних цінностей за допомогою спорту:

«О СПОРТ! ТИ – МИР!

Несеш ти радість, щастя й мир

Немов ріка – весняні води.

Під покривалом твоїх крил

Племена дружать і народи.

На ґрунті дружби і змагань

Фонтаном б'ють джерела чисті.

І п'ють ту воду без вагань,

І немічні і мускулісти.

То ж на вустах твоє ім'я

У місті, в чумі і в наметі.

О Спорт! Ти – мир й надбання

Усіх народів на планеті!» (Кубертен, 2013), – пише П. де Кубертен.

Важливо також підкреслити, особливо з філософської точки зору, те, що мир може бути метафорою – його також можна розуміти як внутрішньо-особистісну злагоду, баланс, які є чинниками успіху у спорті та й у житті загалом.

Калокагатія. Не менш інтригуюче питання про те, у який спосіб в античній культурі узгоджуються і функціонально поєднуються естетичне, етичне і буттєве (онтологічне). Відповідь на нього можна вивести із старогрецької філософії, а саме з поняття «*калокагатія*». Грецький термін «калокагатія» буквально означає «прекрасне і добре». Тому, зазвичай, його використовують у такому відношенні: говорячи про «прекрасне», мають на увазі тіло, а про «добре» – душу. На нашу думку, таке плумачення є не зовсім вірним. Адже в античному понятті «калокагатія» не має нічого абсолютного окремо «прекрасного» і окремо «доброго». Це єдине ціле – людський ідеал, не розчленований на «внутрішнє» або «зовнішнє», на «душу» або «тіло», на «прекрасне» і «добре», тобто ідеал, який є втіленням гармонії – тілесного та інтелектуально-духовного.

Свідчення про цей термін міститься у діалогах Платона. Філософ говорить про калокагатію як норму виховання. Калокагатія в давньогрецького мислителя – це співмірність душі, співмірність тіла та їхня взаємна співмірність, тобто гармонія душі і тіла.

Героїзація. Героїчний ідеал у Гомера яскраво виражений в окресленому ним «культі героя» – своєрідній категорії напівбожественних істот. Деяких із героїв вшановували як засновників міста або знатного роду. Геракл та Ахілл були напівбогами від народження. Найпопулярніший грецький герой Геракл, за легендою, після смерті став богом. Його шанували по всій Греції, а в Спарті його вважали засновником царської династії. Останки героя стають талісманом для цілої громади. Прикладом цього культу є скелет Ореста в спартанців і кістки Тесея в Афінах.

У гомерівських поемах «Іліада» та «Одіссея» можна виокремити трьох героїв, які уособлюють кращі риси свого народу і стають символами героїчної епохи. Ахіллес – це поєднання відваги й фізичної міці, Одісей – втілення гострого розуму, хитрощів та кмітливості, а Гектор – відданості своєму народу та його традиціям. Вони стали взірцями для виховання, а самі твори взірцем моральних норм античного світу.

Важливе значення в культурі героїв надавалося обряду поховання (тризни). На честь загиблого героя проводилися ігри (наприклад, тризна Патрокла): відбувалися змагання з бігу, боротьби, кулачного бою, метання диску і списа, а також перегони на колісницях.

Зазвичай концепція героя у Гомера привертає дослідників тим, що мовби розкриває сутність героїзації з її філософської, моральної сторони. *Арете* – чеснота – доблесть (*ἀρετή*) – ось головна риса героя. Як свідчення того, що ще в класичній Греції взірцем доблесті були герої Гомера, часто наводиться приклад Сократа, який цитує слова

Ахілла про смерть: «...Ляжу, де судилося, ... Але сяючої слави перш добуду» (Савостина, 1988: 101).

Прикладом може слугувати опис Гомером Ахілла в «Іліаді», де «арете» пов'язано з доброчесністю і майстерністю воїна. Загибель у битві або забезпечення перемоги на Олімпійських іграх вважалися «агатос» (добро), а отже, гідними честі. Отже, як вважає Дебра Хоуві, «Ахілл не тільки є сміливим і блискучим воїном, але і від самого початку йому приречено померти в битві під Троєю з найбільшою славою – поручителем Арете» (Нашеє, 2002: 187).

У гомерових творах «арете» часто асоціюється з хоробрістю та гармонійним вихованням. Людина із цією чеснотою досягає найвищої ефективності: вона використовує всі свої переваги – силу, мужність і дотепність для досягнення результату. На нашу думку, у «гомерівському світі», «арете» включає в себе всі почесні здібності та можливості, які доступні людині.

Дослідник грецької культури з каліфорнійського університету Стівен Міллер зазначає: «Як правило, вважалося, що розум, тіло і душа повинні бути розроблені і підготовлені для того, щоб людина жила достойним життям (акт життєздатності до реалізації свого потенціалу. – Р. П.). Це призвело до думки про те, що легка атлетика (змагання) повинна була бути присутньою для того, щоб досягнути «арете»» (Miller, 2004: 149-152). Вчений визначав його як «виховання, яке в цьому сенсі означає освіченість учня (хлопчика) у всьому, що є корисним у житті». Він зазначає, що грекам для цього достатньо було просто використати тіло у правильному напрямі, за допомогою розуму і душі. Тобто, йдеться про фізичну підготовку і про освіту, які будуть корисні у житті полісу.

Обговорення

Якщо висловлювати свою думку в обговоренні, то варто зазначити, що кожна з теорій має своїх прихильників. Деякі з них часто відкидають чи висувають на перший план одну з теорій – все залежить від епохи, тобто культурно-історичного періоду, у якому осмислюють фізичну культуру і спорт. Наприклад, у радянський період передовою вважалася (переважно й досі на теренах СНД) трудова теорія (що не дивно, адже вона відповідала ідеології політичного устрою). На теренах Західної Європи та США надають перевагу ігровій теорії (гру часто осмислюють як екзистенційну потребу). Теорія та історичний контекст виформування спорту повинні дати певні відповіді на основі розвитку спортивної культури на різних етапах і сформувані цілісне уявлення, зважаючи на сьогочасні реалії. Недаремно у статті виокремлено античний період, оскільки саме у ньому сформувалися ті поняття (арете, калокагатія, екехейрія), які, на нашу думку, повинні стати основою для повернення інституту спорту в гуманістичне русло.

Висновки

Власне, етап осмислення фізичної культури та спорту як науки розпочався з розуміння та опису окремих історичних подій, походження та розвитку Олімпійських ігор, вправ та елементів спортивних подій для людей різних країн і континентів. З того періоду почалася справжня історія спорту, щоправда

у філософсько-культурологічному ключі. На нашу думку, ця історія може хоча б частково дати відповідь на певні запитання щодо історико-філософських засад формування національних змагань та національних видів спорту, а також їхнє значення для національної культури.

Список літератури

1. Бауэр Сьюзен Уайс. История Древнего мира: от истоков цивилизации до падения Рима; пер. с англ. В. Гончарова, Н. Тартаковской. – М.: АСТ: Астрель, 2011. – 988 с.
2. Іваній І. В. Історія фізкультурно-спортивного руху: методичні рекомендації / І. В. Іваній. – Суми: СДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. – 141 с.
3. Косвен М. О. Очерки истории первобытной культуры М.: Издательство АН СССР, 1957. – 241 с.
4. Кубертен Д. «Ода спорту» [Електронний ресурс] / Д. Кубертен. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://favorite-verses.livejournal.com/233802.html>.
5. Павсаний. Описание Эллады. В 2 т. Пер. С. П. Кондратьева под ред. Е. Никитюк. Пред. Э. Фролова. Пред. Е. Никитюк. – М.: АСТ-Ладомир, 2002. – Т. 1. – 496 с., Т. 2. 2002. – 512 с.
6. Плеханов Г. В. Теория искусства и история эстетической мысли. Избранные труды. – М.: Издательство Юрайт, 2020. – 526 с. – Серия: Антология мысли.
7. Поліщук Р. Гармонійний розвиток та агоністика (змагальність) в творах Гомера «Іліада» та «Одіссея» / Р. Поліщук // Українська тіловиховна традиція; ред. кол: Валерій Джузь, Степан Кость, Андрій Сова (упоряд. і відп. ред.). – Львів, 2020. – Вип. 1. – С. 5-13.
8. Рейнак Соломон. Орфей, всеобщая история религий. Париж: 1910. – 540 с. – Режим доступу до ресурсу: <http://padaread.com/?book=29082>
9. Савостина Е. А. Миф и культ героя // Жизнь мифа в античности. Материалы научной конференции «Випперовские чтения – 1985». – Вып. 18. Часть 1. Доклады и сообщения. – М., 1988. – С. 101.
10. Спенсер Г. (1897). Основания социологии / Г. Спенсер. – СПб.: Издание Л. Ф. Пантелеева – 473 с. – Режим доступу до ресурсу: <http://libo.lib.zt.ua/jspui/handle/123456789/255>
11. Шиллер Ф. Письма об эстетическом воспитании человека. Т. 6. – М.: Художественная литература, 1957. – С. 251-359.
12. Crowther B. Sport in Ancient Times. Praeger Publishers, 2007. – 183 p.
13. Flavii Philostrati Opera, Vol 2. Philostratus the Athenian. Carl Ludwig Kayser. in aedibus B. G. Teubneri. Lipsiae. Retrieved from: 1871.<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0600>.(accessed (12/06/2020).
14. Gary Barber (1 February 2007). Getting Started in Track and Field Athletics: Advice & Ideas for Children, Parents, and Teachers. Trafford Publishing. – p. 25.
15. Guttman A.(1978) From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports. New York: Columbia University Press., [in English]
16. Győző Vörös (2007). Egyptian Temple Architecture: 100 Years of Hungarian Excavations in Egypt, 1907-2007. American Univ in Cairo Press. pp. 39
17. Hawhee, Debra. "Agonism and Arete". Philosophy and Rhetoric 35. – 2002. – P. 187.
18. Kendall Blanchard (1995). The Anthropology of Sport: An Introduction. ABC-CLIO. pp. 99
19. Lenk H. (1982). Auf der Suche nach dem Wesen des Sports: Ueberlegungen im Anschluss an A. Gutmann, Vom Ritual zum Rekord // Sportwissenschaft. Bd. 12. № 2. P. 202-213.
20. Miller, Stephen. Arete: Greek Sports from Ancient Sources. – London, England: University of California Press. (2004). – P. 149-152.
21. Mondal, P.K., & Mridha, S. (2015). A Study on selected anthropometric characteristics of height-weight matched female athletes and non-athletes. IOSR Journal of Sports and Physical Education. Volume 2, Issue 5 (Sep. – Oct. 2015). – P 41-45.
22. Nigel B. Crowther (2007). Sport in Ancient Times. Greenwood Publishing Group. P. 15-16.

23. Pausanias, *Description of Greece*. 1918. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Paus.+9.30.7>
24. Polischuk R. Philosophical-anthropological and sociophilosophical vision of sport / Rostyslav Polischuk // European philosophical and historical discourse. – 2019. – № 3. – С. 93-100.
25. Robert Crego (2003). Sports and Games of the 18th and 19th Centuries. Greenwood Publishing Group. – 274 p.

References

1. Bauer, S. Uays 2011. *Istoriya Drevnego mira: ot istokov tsivilizatsii do padeniya Rima*. [History of the Ancient World: From the Origins of Civilization to the Fall of Rome]. Moscow: ACT: Astrel.
2. Іваній, І. В. 2018. *Istoriya fizkulturno-sportynogho rukhu: metodychni rekomendaciji*. [History of physical culture and sports movement: methodical recommendations]. Sumy: SDPU imeni A.S. Makarenka.
3. Kosven, M. O. 1957. *Ocherki istorii pervobytnoy kultury* [Essays on the history of primitive culture]. Moscow: Izdatelstvo AN SSSR.
4. Kuberten, D. 2013. Oda sportu [Ode to sports]. Accessed June, 20 20. <https://favorite-verses.livejournal.com/233802.html>.
5. Pavsaniy. 2002. *Opisanie Ellady [Description of Hellas]*. 2 vols., edited by Nikitui E., trans. Kondratev S. P. Moscow: AST-Ladomir.
6. Plekhanov, G. V. 2020. *Teoriya iskusstva i istoriya esteticheskoy mysli. Izbrannyye trudy* [Art theory and the history of aesthetic thought. Selected works]. Moscow: Izdatelstvo Yurayt.
7. Polishhuk, R. 2020. "Gharmonijnij rozvytok ta aghonistyka (zmagaljnistj) v tvorakh Ghomera "Iliada" ta "Odiseja" [Harmonious development and agonism (competitiveness) in the works of Homer's "Iliad" and "Odyssey"]. *Ukrajinsjka tilovykhovna tradycja, Ukrainian physical education tradition* 1: 5-13.
8. Reynak, S. 1919. *Orfey, vseobshchaya istoriya religiy* [Orpheus, general history of religions]. Parizh. Accessed October 1, 21. <http://padaread.com/?book=29082>
9. Savostina, E. A. 1988. Mif i kult geroya. Zhizn mifa v antichnosti [The myth and cult of the hero. The life of a myth in antiquity]. Materialy nauchnoy konferentsii «Vipperovskie chtaniya–1985», 18: 101.
10. Spenser G. 1897. *Osnovaniya sotsiologii* [Foundations of Sociology]. SPb.: Izdanie L. F. Panteleeva. Accessed October 1, 21. <http://libo.lib.zt.ua/jspui/handle/123456789/255>
11. Shiller, F. 1957. *Pisma ob esteticheskomo vospitanii cheloveka* [Letters about aesthetic education of a person]. Vol. 6. Moscow: Khudozhestvennaya literatura.
12. Crowther, Nigel B. 2007. *Sport in Ancient Times*. Praeger Publishers.
13. Kayser, Carl Ludwig. 1871. *Flavii Philostrati Opera*. Vol. 2. of the *Philostratus the Athenian*. Keyboarding. Accessed June 12, 20. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.06001871>.<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.06001871>
14. Gary, Barber 2007. *Getting Started in Track and Field Athletics: Advice & Ideas for Children, Parents, and Teachers*. Trafford Publishing.
15. Guttman, Allen 1978. *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports*. New York: Columbia University Press.
16. Győző Vörös 2007. *Egyptian Temple Architecture: 100 Years of Hungarian Excavations in Egypt, 1907-2007*. American Univ in Cairo Press.
17. Hawhee, Debra 2002. "Agonism and Arete". *Philosophy and Rhetoric Penn State University Press* 35, No. 3: 187.
18. Kendall Blanchard 1995. *The Anthropology of Sport: An Introduction*. ABC-CLIO.
19. Lenk, H. 1982. "Auf der Suche nach dem Wesen des Sports" [In search of the essence of sport. From ritual to record]. *Sportwissenschaft, Sports Science* 12, № 2: 202-213.
20. Miller, Stephen 2004. *Arete: Greek Sports from Ancient Sources*. London, England: University of California Press.
21. Mondal, P.K., and Mridha, S. 2015. A Study on selected anthropometric characteristics of height-weight matched female athletes and non-athletes. *IOSR Journal of Sports and Physical Education* 2(5) (September–October): 41-45.
22. Nigel B. Crowther 2007. *Sport in Ancient Times*. Greenwood Publishing Group.
23. Pausanias, *Description of Greece*. 1918. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. Accessed

October 5, 21. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Paus.+9.30.7>

24. Polishchuk, R. 2019. Philosophical-anthropological and sociophilosophical vision of sport. *European philosophical and historical discourse* 3: 93-100.

25. Robert, Crego 2003. *Sports and Games of the 18th and 19th Centuries*. Greenwood Publishing Group.

Р. М. Полищук

ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА.

Аннотация. История физической культуры и спорта является важным аспектом формирования структурированной модели теловоспитательной культуры и спорта, основанной на реализации ценностного потенциала в интересах развития человека и общества. Историко-философское осмысление формирования национальных соревнований и основ теловоспитания особенно актуально в современных условиях. Изучение особенностей формирования развития физической культуры и спорта помогает объяснить закономерности исторической преемственности, способствует пониманию процессов происходящих в этой сфере. Особенно это актуально в XXI веке, эпоху интеллектуальной информационной цивилизации, когда такие личностные качества, как уровень аксиологического развития, способность к честной саморегуляции поведения становятся значительно востребованными.

Ключевые слова: агон, арете, калокатия, теловоспитание, спорт, философия спорта.

R. Polishchuk

HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

Introduction. The study of the history of sport can form an idea of social change and the nature of the sport itself, as it promotes the development of basic human skills. As we delve into history, there is less and less evidence, which complicates the possibility of a reliable theory of the origins and goals of sport. **The aim and tasks.** The article raises the problem of the general trends in the history of physical culture and sports. **The research methodology** was determined in the process of analyzing the works of domestic and foreign experts. The methodological basis of the study is the principles of unity of historical and logical, determinism, system, and integrity, etc. The chosen methods are recognized structural-functional approach, comparative and systematic analysis, analytical-descriptive and hermeneutic and general scientific methods. **Research results.** In particular, as a study result, five theories have been identified: game theory; theory of excess biological energy; theory of war; labor theory; theory of initiation/magic. The author expresses the opinion that there is no importance which theory should take the first place from the philosophical and cultural approach used in the study. The article uses a differentiated analytical approach, which allows us to hypothesize that these theories should not be considered as separate, but in the aggregate of their interaction. **Discussion.** Each of the theories has its supporters. The preference depends on the cultural-historical conditions the analysis of physical culture and sports is held in. **Conclusion.** The roots of physical culture and sports, which date back to the ancient world, are outlined. It is noted that the brightest description of sports competitions and traditions in the field of physical education and sports dates from Ancient Greece. It is emphasized that it was Ancient Greece, the "foundation of Europe", some certain concepts related to "sports competitions" arose in. All of them contributed to philosophical thinking, bringing the concepts of "agonism", "aconite", "arete", "echeheria", "kalokagatia" and the phenomenon of "heroization".

Keywords: *agon, arete, kalokagatia, physical education, sports.*

УДК 17.023: 504 (045)

О. П. Скиба

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті йдеться про те, що в останні десятиліття в усьому світі зростає інтерес суспільства до проблем охорони природи та раціонального використання природних ресурсів, збереження екологічної рівноваги. Тривалий час людина намагалася саме підкорити природу, демонструвала споживацьке ставлення до природи і розраховувала побудувати ідеальне суспільство за допомогою наукового знання. Хибність такого підходу люди усвідомили не так давно, лише на початку ХХ століття. І актуальними стають питання про місце людини у природі, про зміну ставлення до природи, що допоможе зберегти для майбутніх поколінь природні багатства нашої планети. Ціннісні орієнтири у ставленні до природи змінюються, але сама ситуація зміниться на краще, якщо нові цінності стануть надбанням широких верств населення, частиною їхньої екологічної культури. Вирішити проблему формування у сучасної людини екологічної культури допомагає поява низки нових наук у сфері екологічного пізнання, таких, як екологічна етика, етика благоговіння перед життям А. Швейцера, етика відповідальності Г. Йонаса, соціальна екологія тощо.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна етика, глобальні проблеми сучасності, етика відповідальності, ноосфера, екологічне пізнання, біосфера.

Вступ

В останні десятиліття в усьому світі зростає інтерес суспільства до проблем охорони природи та раціонального використання природних ресурсів, збереження екологічної рівноваги. Екологічні проблеми отримують статус глобальних і починають турбувати не лише науковців, а й політиків, журналістів, бізнесменів тощо. Враховуючи, що від їхнього вирішення залежить майбутнє всього людства, то і стосуються вони кожної людини.

Тривалий час, починаючи з епохи Нового часу, людина намагалася саме підкорити природу, демонструвала споживацьке ставлення до природи і розраховувала побудувати ідеальне суспільство за допомогою наукового знання. Хибність такого підходу люди усвідомили не так давно, лише на початку ХХ століття. І актуальними стають питання про місце людини в системі природи, про зміну ставлення до природи, що допоможе зберегти для майбутніх поколінь природні багатства нашої планети. Ціннісні